

żyją w harmonii i dostatku, korzystając z dobrodziejstw, które daje organizacja stosunków społ. na zasadach utopijnego komunizmu drobnych producentów; cieszą się sprawiedliwością, równością oraz wolnością rel., co sprzyja prostocie obyczajów, skromności, a zwł. powściągliwości w dążeniu do zaspokajania indywidualnych potrzeb; wszystko to czyni z Utopii wyspę szczęścia powsz.; Tomasz More określał ją również mianem *eutopii* (gr. *eu* dobrze, pomyślnie, szczęśliwie), co tłumaczone jest jako dobre miejsce, kraj szczęśliwy; u. opisali również m.in.: J.V. → Andrea, F. → Bacon, T. → Campanella, Cyrano de Bergerac, J.J. → Rousseau, → Voltaire.

Na gruncie lit., począwszy od *Odysei* Homera po współcz. powieści *science fiction*, pojawiają się poetyckie wizje doskonałych, nieistniejących państw, idealnych władców bądź społeczności żyjących w powsz. szczęściu; opowieści te, wyrastające z ludzkich potrzeb, marzeń, obaw i lęków, stały się źródłem u. lit., kreślącej obraz lepszego świata, ale bez nakazu walki o niego i pytań o warunki urzeczywistnienia opisanych ideałów; filozofowie i teoretycy polityki, od → Platona po S. Huntingtona i F. Fukuyamę, rozwijają nurt u. filoz., której zwieńczeniem jest działalność polit., motywowana wiarą w możliwość radykalnej przebudowy państwa; w historii u. pełniły funkcje manifestów polit. (→ anarchizm, → marksizm); zwrócone ku działaniu, określone są mianem heroicznych (u. zakonu, inspirowane obroną wartości jakiejś grupy, oraz polityki, wykorzystywane jako oręż w walce polit.), a te, które odpowiadają na potrzebę ucieczki od zastanej rzeczywistości w sferę marzeń – eskapistycznych (J. Szacki; obejmują u.: miejsca, np. wysp szczęśliwych, kolonii, utraconej ojczyzny, czasu – najlepszego okresu w dziejach ludzkości bądź końca historii, a także ładu wiecznego, odniesione do Boga, natury czy rozumu).

Większość u. ma takie cechy, jak: nieobecność konfliktów, cnotliwość obywateli, równość lub zrjonalizowana nierówność, likwidacja niedostatku, ograniczenie, a nawet zniesienie własności prywatnej, ujednoczenie obyczajów i zwyczajów, oparcie ustroju państwa na braku władzy, rządach wszystkich ludzi bądź tylko najlepszych, unikanie ucisku oraz przemocy; jeśli u. nie jest traktowana wyłącznie jako prowokacja intelektualna, może stać się programem reform, skupiającym szerokie kręgi wyznawców; punktem wyjścia tego podejścia jest całkowita negacja *status quo*; inżynieria utopijna ma charakter maksymalistyczny – zakłada budowę nowego racjonalnego społeczeństwa, radykalnie różnego od społeczeństw hist.; myślenie utopijne pozostaje w ścisłym związku z → holizmem (2) i objawia się uzależnieniem wartości jednostki od roli, którą odgrywa względem państwa, społeczeństwa, plemienia bądź klasy; w konsekwencji mor. → normy zostają zastąpione przez prawo stanowione, które nieustannie się rozbudowuje, rozciągając swoją kontrolę nad każdym obszarem indywidualnej i społ. działalności; dochodzi do kolektywizacji dóbr oraz uniformizacji obyczajów, stylów życia, systemu wychowawczego, a nawet zewn. wyglądu obywateli; wdrażanym reformom towarzyszy przekonanie utopisty, iż jest on depozytariuszem jedynej prawdy, co w skrajnych przypadkach jest uzasadnieniem stosowania najbardziej radykalnych środków działania, z → przmusem i terrorem (→ terroryzm) włącznie.

A. Świętochowski, *U. w rozwoju historycznym*, Kr 1910; K. Mannheim, *Ideologie und U.*, Bo 1929, F 1995² (*Ideologia i u.*, Lb 1992, Wwa 2008); F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, Kr 1935, Wwa 2002²; Ch. Walsh, *From U. to Nightmare*, NY 1962; G. Káteb, *U. and Its Enemies*, NY 1963, 1976; A. Walicki, *W kręgu konserwatywnej u.*, Wwa 1964, 2002²; J. Szacki, *Utopie*, Wwa 1968; J. Ferguson, *U. of the Fantastic World*, Lo 1975; A. Zgorzelski, *Fantastyka, u., science fiction*, Wwa 1980; A. Kowalska, *Od u. do antyutopii*, Wwa 1987; J. Miklaszewska, *Antyutopia w literaturze Młodej Polski*, Wr 1988; I. Pańków, *Filozofia u.*, Wwa 1990; D. Dawson, *Cities of the Gods. Communist U. in Greek Thought*, NY 1992; B. Baczkó, *Wyobrażenia społeczne*, Wwa 1994; R.A. Tokarczyk, *Polska myśl utopijna*, Lb 1995; S.P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, NY 1996, 2011 (*Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Wwa 1997, 2011¹⁰); J. Szacki, *Spotkania z u.*, Wwa 2000.

Małgorzata Borkowska-Nowak

UT QUEANT LAXIS RESONARE FIBRIS, Wyjednaj naszym wargom oczyszczenie, hymn brewiarzowy autorstwa prawdopodobnie → Pawła Diakona (PL 95,1597), występujący w brewiarzach bened., cysterskich, domin., karm., norbertańskich, wat.; w Breviarum Romanum zamieszczony w niesporach uroczystości Narodzenia św. Jana Chrzciciela (*By mogli hymnu gromkimi to nasi* – Karyłowski 167, *By twoi słudzy czystymi głosami* – Piwowarczyk 144, *Ażeby słudzy cudowność Twych czynów*, w: *Hymny brewiarza i sekwencje mszału*, Wwa 1962, 142); po reformie Soboru Wat. II umieszczony w I i II niesporach uroczystości Narodzenia św. Jana Chrzciciela (LH III 1224; LG III 1253); w 4 zwrotkach z doksologią autor opowiada o nadzwyczajnych wydarzeniach towarzyszących pierwszym miesiącom życia świętego.

Chev 21 039; AH 183; Lentini 174; P. Galiński, *Hymnarium polskie*, Tyniec 1986 (mpsArOSB).

Marzenna Straszewicz

UTRAKWIŚCI (łac. *communio sub utraque specie* komunii pod obiema postaciami), **kalikstyni** (łac. *calix* kielich), umiarkowany odłam → husytyzmu skupiający gł. profesorów uniwersytetów w Pradze i czes. szlachtę, dążący do pojednania z Kościołem kat. i jego zreformowania (w przeciwieństwie do → taborytów, sierotek i → braci czeskich).

Negowali pap. autorytet w zakresie nauczania i jurysdykcji; zachowywali tradycyjne sakramenty i sukcesję apostołów; domagali się sprawowania Eucharystii z Komunią Świętą pod dwiema postaciami i liturgii w języku nar.; ich gł. przedstawicielem i teologiem był J. → Rokycana; 1436 na zjeździe w Jihlavie u. doprowadzili do ratyfikacji → kompaktatów praskich (pap. Pius II ogłosił 1462 jego nieważność); od 1435 u., zachowując odrębność doktrynalną, kultową i organizacyjną w ramach husytów, mieli własnego arcybiskupa w Pradze i konsystorz przy kościele Panny Marie před Týnem; 1485 zawarli z czes. katolikami tzw. ugodę kutnohorską, gwarantującą zaniechanie walki rel. i wolność w sprawach wiary; dzięki temu aktowi tolerancji rel. przetrwali w Czechach do XVII w.; Kościół u. upadł w czasie wojny 30-letniej (1618-48).

M. Kowalewski, *Maty słownik teologiczny*, Pz 1960, 156, 396; W. Eberhard, *Konfessionsbildung und Stände im Böhmen 1478-1530*, Mn 1981 (bibliogr.); Jednota 30(1986) z. 8-9 (passim); F. Machilek, *TRE XV 710-735* (bibliogr.); F. Šmahel, *Husitská revoluce*, Pr 1993, 1995-96², I-IV (passim); P. Hilsch, *RGG III (2000⁴) 1961-1963*; W. Eberhard, L. Ullich, *LThK II (2006) 891, X 501*; W. Eberhard, *Lexikon der Ökumene und Konfessionskunde*, Fr 2007, 561-564.

Stanisław Józef Koza

UTRECHCKA UNIA, Unia Utrechcka Kościołów Starokatolickich, Utrechter Union der Altkatholischen Kirchen, wspólnota Kościołów starokat. powstała 1889 w Utrechcie.

Kościoły starokat. (z wyjątkiem → utrechckiego Kościoła) powstały w XIX w. jako reakcja gł. na uchwalenie tzw. dogmatów pap. na Soborze → Watykańskim I; do u.u. przystąpili starokat. bpi Holandii, Niemiec i Szwajcarii, przyjmując jako podstawę dogm. *Deklarację utrechcką biskupów Kościołów starokatolickich* i konstytuując Międzynar. Konferencję Bpów Starokat.; zasady doktrynalne i organizacyjną strukturę u.u. uaktualniano; ostatecznie zostały one uzgodnione 2000, a w życie weszły 2001 jako *Statut biskupów starokatolickich zjednoczonych w u.u.*; Kościoły zrzeszone w u.u. znajdują się we wzajemnej komunii kośc. (→ interkomunia, → communicatio in sacris) i wyróżniane są nurty eklezjalne: Kościół → utrechcki, Kościół → starokatolicki oraz Kościoły powstałe na przełomie XIX i XX w. z pobudek nar. (→ Polski Kościół Narodowy) i pobożnościowych (→ mariawici).

Kościoły u.u. przyjmują wspólne podstawy wiary (z uznaniem 7 sakramentów), porządek ustrojowy (hierarchiczna struktura Kościoła, zachowanie sukcesji apostołów z tradycyjnym rytmem święceń diakonów, kapłanów i biskupów) i liturg. (m.in. Komunia Święta pod dwiema postaciami) oraz powsz. kapłaństwo wiernych; najwyższą instancją kośc. jest synod złożony z duchownych i osób świeckich (wybiera m.in. kandyda-